

CZTERY DOKUMENTY DOTYCZĄCE WYBORÓW W POLSCE W 1922 ROKU

Historyk dziejów politycznych tylko wyjątkowo korzysta z akt pozostałych po przedsiębiorstwach. W powodzi materiałów powstałych w wyniku codziennych operacji o charakterze czysto gospodarczym, trudno odnaleźć pojedyncze dokumenty dotyczące spraw politycznych. Tymczasem mogą być one nieraz bardzo interesujące i rzucać światło na problemy niedostatecznie znane z archiwów politycznych. Toteż wydaje się celowe, by historycy-ekonomiści publikowali dokumenty polityczne odnalezione w zespolach gospodarczych i w ten sposób umożliwili ich pełne wykorzystanie.

Zamieszczone poniżej dokumenty pochodzą z archiwum Banku Handlowego w Warszawie SA¹. Są one przechowywane w teczce AH 141, „Poufne posiedzenia Komitetu Wykonawczego”. Wiadomości w nich zawarte dotyczą przygotowań wyborów do Sejmu, które odbyły się 5 listopada 1922 r. Należy podkreślić, że tego typu dokumenty oryginalne należą do rzadkości, gdyż z natury rzeczy były troskliwie chronione przed okiem niewtajemniczonego i niszczone. O faktach w nich zawartych milczą też pamiętnikarze. Ocena dokumentów i wyciągnięcie z nich wniosków jest możliwe oczywiście tylko w zestawieniu z innymi materiałami archiwalnymi. W szczególności należy przestrzegać przed pochopnym konstruowaniem daleko idących uogólnień o charakterze sensacyjnym, do czego skłonni są niektórzy dziennikarze. Czytelnik wnień pamiętać, że dokumenty te stanowią jedynie drobny fragment obszernego i skomplikowanego zagadnienia stosunku kapitału do partii politycznych w Polsce. W każdym razie wynika z nich, że Bank Handlowy w Warszawie z jednej strony, za pośrednictwem Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów, dostarczał środków na kampanię wyborczą narodowej demokracji, a z drugiej — finansował piśsudczyków.

Wszystkie dokumenty są oryginałami, opatrzonymi własnoręcznymi podpisaniami. Protokoły posiedzeń sporządzone są przez J. Dangła, a pokwitowania przez J. Iwanowskiego. Pisownia dokumentów została zmodernizowana, układ graficzny zachowany. Po tekście dokumentów podają krótkie informacje o występujących osobach i organizacjach w porządku alfabetycznym, o ile okazało się możliwym uzyskanie wiadomości.

¹ Chciałbym w tym miejscu podziękować władzom tego Banku, szczególnie zaś p. Ostouchowi, którzy przestrzegając ściśle zasad tajemnicy handlowej, jednocześnie wykazują dużo zrozumienia dla badań historycznych, za zezwolenie na druk dokumentów. Taki stosunek do historii jest już w Banku Handlowym tradycją, przypomnę tu wydany dla upamiętnienia 50-tej rocznicy jego założenia Zarys dziejów gospodarczych Polski porobiorowej pod redakcją St. A. Kempnera. Pozwolę sobie też wyrazić nadzieję, że z okazji zbliżającej się setnej rocznicy Banku (1870—1970), ukaże się tom poświęcony jego historii.

Protokół poufny

Wydziału wykonawczego z dnia 1 września 1922. Obecni pp. A. Wieniawski, J. Kozłowski, H. Konic, J. Kowalewski, Dobkiewicz, Szampanier, Wizel, Klarner. Protokółuje J. Dangel.

Udział w kosztach Centralnej Organizacji Wyborczej

Postanowiono postawić do dyspozycji Centralnej Organizacji Wyborczej wyłonionej przez Organizację Gospodarcze sumę 30.000.000.— (trzydzieści milionów) Mkp i upoważniono Dyрекcję do wypłacenia tej sumy Centralnemu Związkowi Przemysłu Handlu Rolnictwa i Finansów na ręce p. Łempickiego.

Sekretarz Generalny

A. Wieniawski

J. Dangel

Wypłacono 1.IX. 1922 30 milionów i zapisano na Rk „Ofiary na cele społeczne” na kosztach handlowych

J. Dangel

Protokół poufny

Wydziału Wykonawczego z dnia 19 września 1922 r.

Obecni pp. Baron Leopold Kronenberg, A. Wieniawski, J. Kozłowski, H. Konic i J. Kowalewski.

Protokółuje Dangel

S u b w e n c j a w y b o r c z a d l a S t r. Unii Demokratycznej

Uchwalono postawić do dyspozycji Stronnictwa Unii Demokratycznej na cele wyborcze sumę w granicach od 10—15 milionów Mkp — upoważniając Dyрекcję do wypłaty sum w powyższej granicy częściowo na ręce p. Iwanowskiego po każdorazowym porozumieniu się z p. Mecenasem Konicem.

Wypłacone sumy zapisywać na ciężar Rku Kosztów Ogólnych na konto „Ofiary na cele społeczne”.

Sekretarz Generalny

A. Wieniawski

J. Dangel

5 000 000.—

Pięć milionów otrzymałem z rąk p. bar. Dangla jako ofiara od Banku Handlowego w Warszawie na cele społeczne.

7 paźdz. 1922

J. Iwanowski

10 000 000.—

Dziesięć milicjónów mk. p. otrzymałem od p. bar. Dangla do mojej dyspozycji jako ofiara na cele społeczne.

26 paźdz. 1922

J. Iwanowski

Warszawa

Dangel J(ózef) (ur. w 1883) inż. mechanik, pochodził z rodziny znanego fabrykanta powozów z końca XVIII w. W lutym 1918 r. był sekretarzem Komitetu Narodowego Polskiego (Naczpól) w Rosji. W latach 1920—1922 pracował w Ministerstwie Skarbu jako dyrektor departamentu prezydialnego. Następnie w Banku Handlowym w Warszawie był wicedyrektorem oraz sekretarzem generalnym, a w r. 1926 dyrektorem. W latach 1926—1927 zajmował stanowisko dyrektora departamentu obrotu pieniężnego Ministerstwa Skarbu. W r. 1927 wrócił do Banku Handlowego jako dyrektor generalny. Wchodził w skład rad nadzorczych wielu spółek akcyjnych.

Dobkiewicz (Bolesław), dyrektor Banku Handlowego w Warszawie.

Iwanowski J(erzy) (ur. w 1878) inż. technolog. W latach 1915—1917 pracował jako dyrektor Towarzystwa Siemens & Schuckert w Chinach, Japonii, USA i Moskwie. W r. 1918 został ministrem przemysłu i handlu w gabinecie Moraczewskiego. W gabinecie Paderewskiego objął tę pracę i opieki społecznej, a później był szefem polskiej delegacji do rządu Denikina. W czasie wojny polsko-radzieckiej był podpułkownikiem; po utworzeniu Litwy Środkowej został w jej rządzie dyrektorem departamentu spraw zagranicznych. W r. 1922 kandydował do Sejmu z listy Unii Narodowo-Państwowej. Był dyrektorem Stowarzyszenia Mechaników Polskich z Ameryki SA, oraz wchodził do władz Polskiego Akcyjnego Banku Komercyjnego.

Klarnier (Czesław) (ur. w 1872) inż. technolog. W latach 1918—1920 był dyrektorem departamentu w Ministerstwie Skarbu. Następnie został dyrektorem Banku Handlowego w Warszawie. W r. 1925 przez 6 miesięcy był wiceministrem skarbu w gabinecie Grabskiego. Od czerwca do końca września 1926 był ministrem przemysłu i handlu. Wchodził w skład rad nadzorczych wielu spółek akcyjnych.

Konic H(enryk) (ur. w 1860), adwokat. Był posłem do drugiej Dumy; od r. 1897 redaktorem „Gazety Sądowej”; od r. 1921 profesorem prawa cywilnego Uniwersytetu Warszawskiego. Był także prezesem Rady Naczelnej Adwokackiej. Wchodził do rady nadzorczej wydziału wykonawczego Banku Handlowego w Warszawie, którego był też radcą prawnym. Był również radcą prawnym innych przedsiębiorstw. W r. 1922 kandydował do Sejmu z listy Unii Narodowo-Państwowej.

Kowalewski J(erzy), członek rady nadzorczej i wydziału wykonawczego Banku Handlowego w Warszawie.

Kozłowski J(an), wiceprezes rady nadzorczej Banku Handlowego w Warszawie i członek wydziału wykonawczego.

Kronenberg Leopold (Julian) (1849—1937), kompozytor, syn wybitnego finansisty polskiego Leopolda, założyciela Banku Handlowego w Warszawie. Przed pierwszą wojną światową wchodził do carskiej Rady Państwa i był zwolennikiem współpracy z Rosją. W czasie wojny stanął na stanowisku tzw. aktywistów. W latach 1898—1927 był prezesem rady nadzorczej Banku Handlowego w Warszawie, a przez ostatnie dziesięć lat życia prezesem honorowym.

Lempicki (Michał) jeden z dyrektorów Lewiatana.

Szampanier (Henryk), naczelny dyrektor Banku Handlowego w Warszawie i członek kilku rad nadzorczych z jego ramienia.

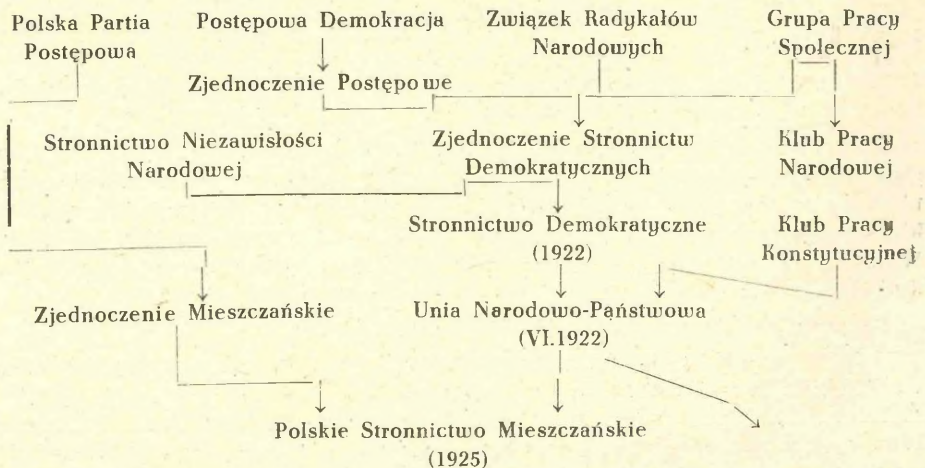
Wieniawski A(nton) (ur. w 1871), syn dyrektora Warszawskiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu Juliana (piszącego opowiadania pod pseudonimem Jordan)

i bratankiem wybitnego kompozytora Henryka. Ukończył studia rolnicze. W latach 1907—1911 był sekretarzem stanu w Ministerstwie Skarbu, a w latach 1921—1926 był członkiem Komitetu Ekonomicznego Ligi Narodów. Był wiceprezesem Banku Handlowego w Warszawie i członkiem wydziału wykonawczego. Wchodził w skład rad nadzorczych wielu innych przedsiębiorstw, m. in. był prezesem rady nadzorczej Warszawskiego Towarzystwa Ubezpieczeń SA.

Wizel (Maksymilian), dyrektor Banku Handlowego w Warszawie. Wchodził jako jego przedstawiciel do rad nadzorczych wielu przedsiębiorstw.

Bank Handlowy w Warszawie SA, utworzony w r. 1870 przez grupę finansistów, przemysłowców i obszarników, w której czołową rolę odgrywał Leopold Kronenberg ojciec. Bank szybko rozwinął szeroką działalność kredytową i założycielską, będąc największym bankiem w Królestwie Polskim. Po pierwszej wojnie światowej był największym bankiem prywatnym w Polsce. W okresie inflacji znalazł się w trudnej sytuacji finansowej i po dłuższych pertraktacjach wszedł do niego w r. 1927 kapitał obcy. Od tego czasu znajdował się pod wpływem Banca Commerciale Italiana, by po kryzysie 1929—1933 przejść w sferę interesów kapitału angielskiego. W r. 1922 prezesem rady nadzorczej był L. J. Kronenberg, wiceprezesami J. Kozłowski i A. Wieniawski. Rada nadzorcza dla bezpośredniego kierowania pracą Banku wyłaniała w tych latach wydział wykonawczy.

Centralny Związek Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów popularnie zwany Lewiatanem (w dokumencie omyłkowo Centralny Związek Przemysłu, Handlu, Rolnictwa i Finansów). Organizacja zrzeszająca branżowe związki przedsiębiorstw kapitalistycznych. Powstała w r. 1919 z inicjatywy i w oparciu o Towarzystwo Przemysłowców Królestwa Polskiego, obejmując całą Polskę. Reprezentowała interesy zrzeszonego kapitału wobec państwa oraz innych organizacji, wywierając duży wpływ na politykę, przede wszystkim gospodarczą, rządu polskiego. Przez cały okres dwudziestolecia dyrektorem jego był Andrzej Wierzbicki. W r. 1921 Lewiatan w porozumieniu z Centralnym Towarzystwem Rolniczym utworzył Centralny Komitet Wyborczy Gospodarczego Odrodzenia Polski. Fundusze gromadzone przez ten Komitet zasilały przede wszystkim narodową demokrację.

Stronnictwo Unii Demokratycznej, pod tą nazwą kryje się zapewne niewielkie ugrupowanie („stronnictwo kanapowe”) Unia Narodowo-Państwowa, powstała w czerwcu 1922 r. Oto schemat ewolucji tej grupy:

Grupa ta była określana jako stojąca między centrum i PPS i związana z J. Piłsudskim od czasów legionowych. Do wybitniejszych jej działaczy należeli: Wacław Sieroszewski, Artur Śliwiński, Kazimierz Dłuski, Jerzy Iwanowski, Jan Kucharzewski, Witold Chodźko, Ludwik Darowski, Ignacy Mościcki, Henryk Konic. Zbliżone do niej były pisma „Naród” i „Głos”, sympatyzowały z Unią w różnych okresach „Kurier Polski”, „Gazeta Poranna” i „Gazeta Wieczorna”. W wyborach 1922 r. wystawiła samodzielne listy do Sejmu i Senatu, choć podobno 7.X. 1922 weszła w porozumienie z innymi niewielkimi ugrupowaniami: Polskie Centrum, Centrum Mieszczańskie, Klub Społeczno-Narodowy, Unia Narodowo-Państwowa zdobyła w wyborach 38 tysięcy głosów i nie otrzymała mandatów.

Wartość marki polskiej na jesieni 1922 r.:

W końcu sierpnia 1922 r. kurs dolara wynosił 8.833 mkp; w końcu września 1922 r. kurs dolara wynosił 8.626 mkp; 10 milionów mkp przedstawiało więc wartość 1130 dolarów.

JERZY TOMASZEWSKI